

17 ESFeres
Estudis

 Enginyeria Sense Fronteres

Desigualtat de gènere i pobresa energètica

Un factor de risc oblidat

El preu de l'abundància:
drets humans a les fosques

Desigualtat de gènere i pobresa energètica

Un factor de risc oblidat

Autora: Irene Gonzalez Pijuan

Revisió de continguts: Grup d'Energia i d'Indústries Extractives i Grup de Gènere d'ESF.

Agraïments: A la Maria Campuzano i a tot el Grup d'Extractives d'ESF agraeixo el vot de confiança per fer aquest estudi i la paciència per esperar-lo, rellegir-lo i corregir-lo. Al Dani que, tot i el retard, ha aconseguit com sempre fer una feina de comunicació i disseny magnífica. A les companyes de l'APE que participen dels assessoraments i que van ser a l'entrevista gràcies per ensenyar-nos tant i per ser un exemple de superació i alegria amb la vostra lluita. I al Jordi, perquè em recolza i m'entén, i fabrica estones lliures per a que pugui treballar.

L'autora i l'Associació Catalana d'Enginyeria Sense Fronteres, 2016

Fotografia portada: Riccardo Annandale / Unsplash

www.esf-cat.org

[@ESFCatalunya](https://twitter.com/ESFCatalunya)

[/EnginyeriaSenseFronteres](https://www.facebook.com/EnginyeriaSenseFronteres)

[telegram.me/ESFCatalunya](https://t.me/ESFCatalunya)

Enginyeria
Sense Fronteres

Índex

1. Per què dones i pobresa energètica?	4
2. Feminització de la pobresa: indicadors invisibles	5
2.1. Invisibilitat de les dades	5
2.2. Model patriarcal en la distribució de rols	8
2.3. Interseccionalitat de les dades	9
2.4. Algunes dades de la ciutat de Barcelona	10
3. Polítiques i transversalització de l'enfoc de gènere	12
4. Serveis bàsics i pobresa energètica	15
5. Feminització de la pobresa energètica?	20
6. Entrevista amb afectades	23
6.1. Pobresa energètica, habitatge i alimentació	23
6.2. Estigmatització de la pobresa	24
6.3. Conseqüències psicològiques i en la salut física	25
6.4. Afectades i conseqüències en menors	25
7. La pobresa energètica des d'una perspectiva de drets: la ILP i la Llei 24/2015	28
8. Propostes i conclusions	31
9. Bibliografia	33

1. Per què dones i pobresa energètica?

Vivim a l'era de la informació i la desinformació. Diàriament trobem opinions que ens diuen que formem part d'una societat igualitària en gènere on suposadament el feminisme no és necessari; altres ens parlen de la importància cabdal del feminisme per a garantir les mateixes oportunitats i satisfer les necessitats de tota la població. Cadascú esgrimeix les seves dades, que transmeten "objectivament" una i altra veritat.

La Rosa, de 81 anys, mor a Reus el 14 de novembre de 2016 perquè Gas Natural Fenosa li havia tallat la llum, violant la llei contra la pobresa energètica catalana, la 24/2015, fruit d'una ILP. La pobresa energètica és, lamentablement, una problemàtica creixent que afecta cada cop més famílies i té conseqüències devastadores en la salut física i mental i en l'economia de qui la pateix.

Davant la impunitat de l'oligopoli energètic i les reaccions tardanes de l'Administració, les afectades s'organitzen en plataformes de lluita, activisme i suport mutu com l'Aliança contra la Pobresa Energètica (promotora amb la PAH i l'Observatori DESC de la Llei 24/2015). Veiem en aquestes plataformes una majoria clara de dones que s'apoderen, participen, lluiten pels seus drets.

Existeix una relació amb la desigualtat de gènere que ens rodeja actualment? O dit d'altra manera, el gènere és actualment un factor de risc per a patir pobresa energètica que no estem considerant?

Respondre aquesta pregunta implica endinsar-se en factors com l'anàlisi de la feminització de la pobresa, l'elaboració de polítiques públiques que incorporin el gènere de manera transversal i la recerca de dades efectives que il·luminin la desinformació, corroborin la hipòtesi inicial i, per tant, serveixin per a reivindicar una desigualtat existent i es tradueixin en la incorporació efectiva de la desigualtat de gènere com a factor agreujant i de risc davant la pobresa energètica.

A causa de l'amplitud de la pregunta, hem volgut centrar l'estudi a la ciutat de Barcelona. Ho hem fet també des de la creença de la necessitat de construcció de polítiques efectives a escala municipal que puguin incloure la participació i visió d'afectades i altres experts en la seva elaboració.

En aquest marc, destaquem l'aportació de dades de l'Institut de Serveis Socials (anàlisis de l'atenció als Centres de Serveis Socials desagregat per sexe) i l'aportació en matèria de pobresa energètica de l'Asociación de Ciencias Ambientales, indispensable pel seu coneixement de la matèria i rigor en el tractament de dades.

Per últim, agrair i remarcar l'entrevista col·lectiva a la que van participar cinc companyes de l'Aliança contra la Pobresa Energètica que han aportat la seva visió, vivència i experiència imprescindibles per a elaborar l'estudi.

2. Feminització de la pobresa: Indicadors invisibles

Després de la crisi del 2008, anomenada “de la bombolla immobiliària”, i en el marc del sorgiment de noves tendències a les administracions públiques, l'anàlisi de la feminització de la pobresa és essencial en la generació de polítiques orientades a fer desaparèixer les desigualtats de gènere.

El concepte de “feminització de la pobresa” es va començar a utilitzar als anys 90 davant la constatació de l'augment de la pobresa entre les dones a nivell mundial. Podem afirmar, basant-nos en observacions diàries, que la situació de les dones (tant en societats benestants com a l'anomenat Sud global) pateix d'una participació desigual al mercat laboral, una càrrega excessiva de dedicació a la llar i a les cures i una visió de la societat on les tendències heteropatriarcal són encara dominants.

Si ens iniciem en la recerca de dades que confirmen les observacions de manera objectiva ens trobem amb diversos factors condicionants. És a dir, tot i que darrerament hi ha una clara tendència a la quantificació i l'anàlisi de les relacions de gènere, amidar la desigualtat planteja certes dificultats (Alfama, E., Cruells, M., de la Fuente, M., 2014).

Les dades numèriques, sobretot quan es tracta de constatar o comparar fenòmens de caire social, són sovint una simplificació de la realitat –un reduccionisme d'un fenomen complex- i mai són del tot objectives. Aquesta objectivitat es veu afectada per qui genera aquestes dades, el mètode de construcció, l'aleatorietat de la mostra escollida i la intencionalitat amb què se seleccionen. Tot i així, és necessària la construcció d'indicadors en un procés de regeneració i proposta de noves polítiques públiques; per tant cal analitzar amb cura les dades per a poder treure'n conclusions rellevants.

En el cas concret de la feminització de la pobresa, no només cal reafirmar que, efectivament, tots aquells indicadors que revelen riscos d'exclusió són més elevats en les dones, sinó que el **gènere és en si mateix un factor de risc**; és a dir, **el gènere condiona la probabilitat de veure's en una situació vulnerable**.

2.1 Invisibilitat de les dades

Una primera dificultat que ens trobem en la recerca és l'escassetat de dades oficials segregades per gènere. L'ús de la unitat familiar com a mesura del risc de pobresa de les persones amaga situacions reals de desigualtat i diferent accés al mercat laboral. Per exemplificar-ho ens centrarem en dades de Catalunya, en base a l'estudi que n'han fet les membres del blog de Feminismes del Crític.

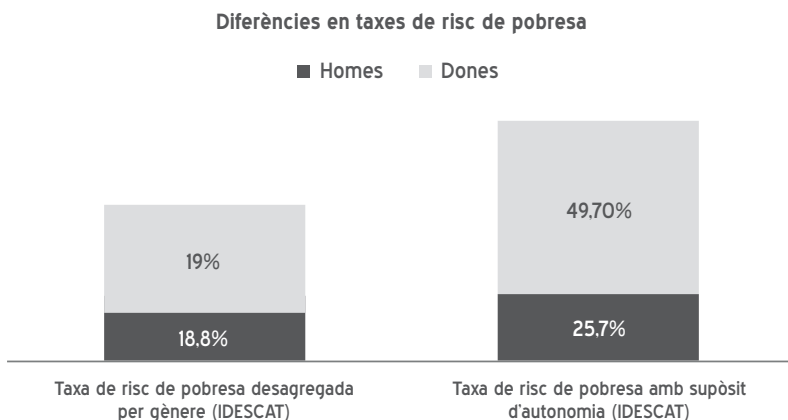
La taxa de risc de pobresa desagregada per gènere a Catalunya el 2015, extreta a partir de dades de l'Enquesta de Condicions de Vida de l'INE, és d'un 18,9% en els homes i d'un 19% en les dones. D'aquí podríem deduir que no existeix la suposada “feminització de la pobresa”, ja que només hi ha un 0,1%

de diferència. La qüestió és, tal i com destaquen el Crític i altres estudis realitzats per entitats com l'Observatori del Tercer Sector, com es construeix l'indicador.

L'Enquesta de Condicions de Vida aporta dades d'ingressos per cada llar enquestada; posteriorment, aquests ingressos es divideixen entre els membres adults que formen la llar (aplicant una correcció en funció dels menors o persones dependents). Això implica suposar que els ingressos es reparteixen de manera equitativa entre els adults a la llar i implica també que a l'indicador final la percepció és que l'ingrés per persona és igualitari. Segons un extracte de (Francesc Valls et al. 2009), *"L'adopció de la llar com a unitat d'anàlisi en l'estudi de la pobresa dificulta observar què passa a l'interior d'aquesta (Tortosa, 2001). Aquest mecanisme suposa que les relacions entre homes i dones dins la llar són qüestions de parella i no relacions de tipus sistèmic i, per tant, considera que tots els individus d'una mateixa llar gaudeixen de les mateixes condicions de vida i del mateix grau de control sobre aquestes. Per tant, els mecanismes de mesura de la pobresa obliden tradicionalment les relacions d'explotació, discriminació, marginació o dominació ocasionades pel fet que les relacions entre gèneres són asimètriques, és a dir, parteixen de posicions desiguals.* (Brunet et al., 2008)"

El més curiós és que, una vegada feta aquesta divisió basada exclusivament en criteris matemàtics que amaga les desigualtats de gènere, s'ofereixen unes dades finals oficials de pobresa desagregades de nou per gènere que emmascaren una realitat ben diferent.

La Càtedra d'Inclusió Social de la Universitat Rovira i Virgili proposa un altre indicador per a avaluar el risc de pobresa, la **taxa de risc de pobresa sota supòsit d'autonomia**, que es calcula en base als ingressos individuals. En aquest cas, obtindríem una **taxa de risc de pobresa d'un 25,7% en els homes i fins a un 49,7% en les dones**.

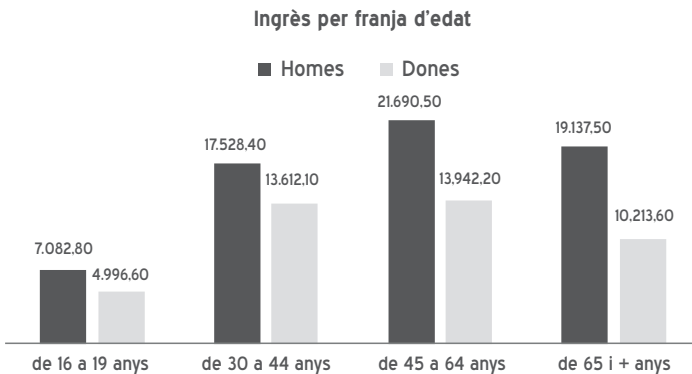
Font: Elaboració pròpia a partir de *La invisibilitat de la pobresa femenina* (CCOO, 2016) i *Blog Feminismes* de Crític.

Val a dir que aquesta dada no pretén qüestionar la llar ni la convivència com a mode d'organització i suport social, sinó que destaca una realitat de desigualtat de gènere i incoherències detectades en dades públiques i oficials.

En termes de vulnerabilitat i d'opressió femenines, la taxa de risc de pobresa en supòsit d'autonomia ens revela la **dependència de la dona de la llar per a garantir certes condicions de vida**, que pot tenir com a conseqüència la **pervivència de situacions de violència i abús i la fa econòmicament més vulnerable**.

Si fem referència a les incoherències en les dades, ens trobem amb la següent situació: les mateixes fonts que ens diuen que la taxa de risc de pobresa és aproximadament d'un 19% per a homes i dones, afirmen que existia una **bretxa salarial del 19,9% el 2013 a Catalunya** amb tendència a augmentar (IDESCAT) i proporcionen, a través de l'Enquesta de Condicions de Vida 2015, la informació recollida a la taula adjunta.

Font: Elaboració pròpia a partir de l'Enquesta de Condicions de vida 2015

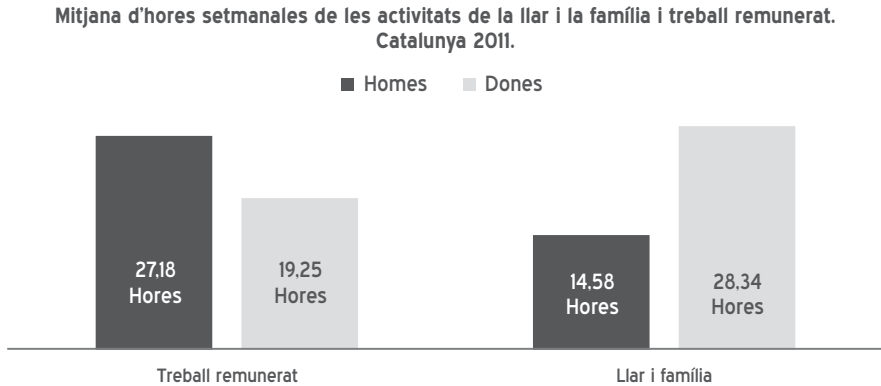
La taula ens mostra clarament com els sous de les dones són més baixos en totes les franques d'edat, trobant-se en les dones majors de 65 anys la desigualtat més gran.

D'altra banda, les polítiques de reforma laboral de caire neoliberal aplicades durant la crisi no han fet sinó ofegar encara més la situació de la dona al mercat laboral; recordem que **un 21,67% de les dones treballa a temps parcial davant d'un 7,07% dels homes** (IDESCAT, 2015) vivint per tant amb sous i condicions més precàries i inestables.

Considerant aquests factors només podem afirmar, numèricament i "objectivament", que el risc de pobresa només és similar en homes i dones (19%) si assumim que **les dades oficials contenen un biaix androcèntric que valida el fet que les dones hagin de dependre de la pervivència del nucli familiar per a garantir unes condicions de vida dignes**.

2.2 Model patriarcal en la distribució de rols

Un altre factor essencial en l'anàlisi de la feminització de la pobresa i profundament lligat al dret d'accés als subministraments bàsics és la distribució de rols a la llar. L'Observatori IQ ens proporciona una dada molt interessant en aquest sentit:

Font: Elaboració pròpia a partir de Observatori IQ

Segons aquestes dades, **les dones dediquen setmanalment el doble d'hores (quasi dues diàries, en concret) a la llar i la família.** Òbviament cal insistir en factors com possibilitar l'apoderament de les dones, campanyes de sensibilització i formació per a arribar a una coresponsabilitat real de les tasques domèstiques.

El fet és que, ara per ara, la responsabilitat de la llar i els fills encara recau majoritàriament sobre la dona. Les cures i la llar són activitats en què resulta fonamental disposar d'aigua en quantitat i qualitat adient i energia per a cuinar, per a mantenir la llar a una temperatura adequada i per a garantir un bon desenvolupament dels nens i joves.

Els talls de subministrament, un accés insuficient als serveis bàsics i la generació de deutes per factures impagades i impagables afecten en major mesura, doncs, a qui viu més lligat a l'espai privat –la llar-, que encara són majoritàriament les dones.

2.3 Interseccionalitat de les dades

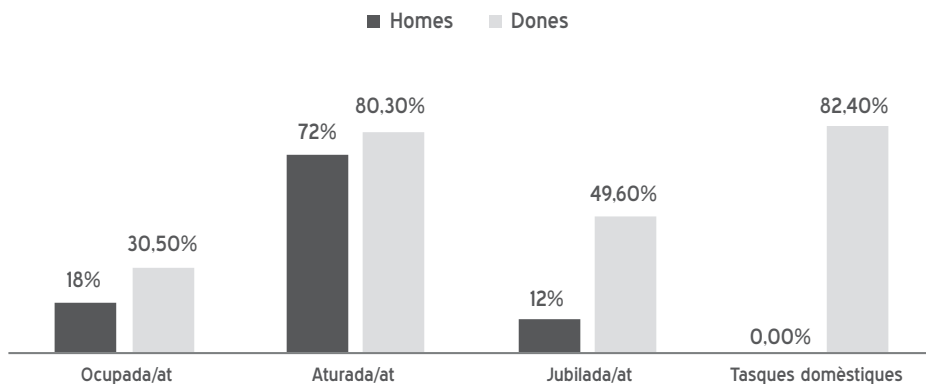
Segons l'Estratègia contra la Feminització de la Pobresa de l'Ajuntament de Barcelona, la interseccionalitat és una eina analítica que permet entendre i respondre a les maneres en què el gènere es creua amb altres eixos de desigualtat i com aquests encreuaments contribueixen a experiències úniques d'opressió i privilegi. Es tracta, per tant, d'una eina clau per a analitzar com es configuren els perfils femenins d'exclusió social i pobresa.

És a dir, per a dissenyar polítiques i estratègies que tinguin la voluntat d'estudiar i revertir la problemàtica de manera estructural **és necessari anar més enllà de les dades generals i detectar aquells col·lectius en què la vulnerabilitat és més elevada.**

Un primer grup identificable i perfectament visible a través de la tasca de risc de pobresa per composició de la llar (IDESCAT, Catalunya 2015) és el d'un adult amb un o més fills a càrrec, amb un 34.1%. A Catalunya, al 80% de llars d'aquestes característiques l'adult és una dona; per tant, una de cada tres dones d'una llar monomarental es troba en risc de pobresa. Les **famílies monomarentals són, doncs, un grup especialment vulnerable.**

Al gràfic següent podem destacar dos col·lectius més en situació de risc: les **dones jubilades** i les que es dediquen a les **tasques domèstiques**.

Persones en risc de pobresa en funció de l'activitat. Catalunya 2015.

Font: Elaboració pròpia a partir de Observatori IQ

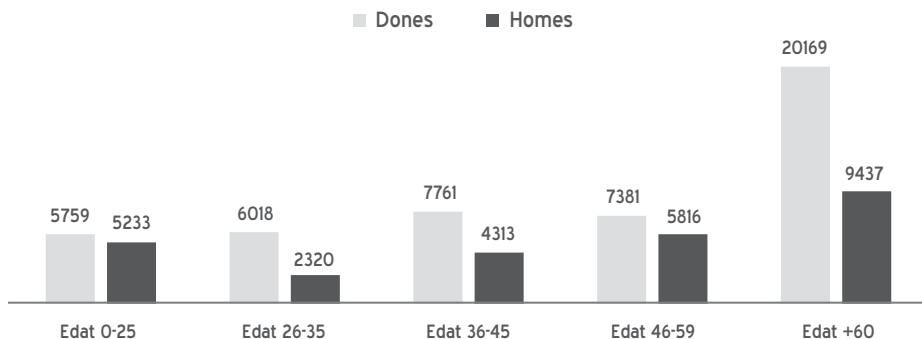
Dins el grup de treballadores, destaquem també aquelles que ho fan dins el **sector del servei domèstic**. A nivell estatal, segons l'Informe ombra de la CEDAW, el 95% són dones i el 60% immigrants. Cal dir que entre el **col·lectiu de dones immigrants** l'atur era d'un 36.6% el 2013, deu punts per sobre de la mitjana femenina.

2.4 Algunes dades de la ciutat de Barcelona

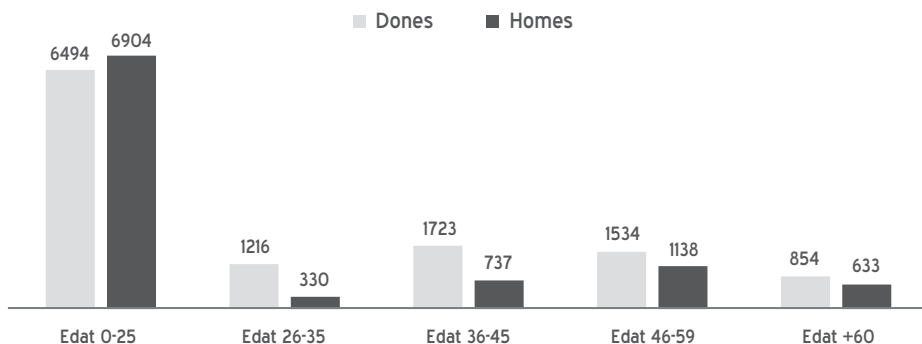
Les dades que es presenten a continuació són extretes dels registres de l'Institut de Serveis Socials de la ciutat de Barcelona, en relació a l'atenció desagregada per gènere durant el 2015.

En cadascun dels histogrames que s'adjunten trobem, respectivament, el nombre de persones ateses pels Centres de Serveis Socials i les persones beneficiàries d'Ajuts d'Inclusió de Serveis Socials per franja d'edat i per sexe.

Persones ateses Serveis Socials. Barcelona 2015.

Persones beneficiàries d'ajuts d'inclusió. Barcelona 2015.

Per a analitzar les dades exposades, cal tenir en compte diversos factors que podrien induir a conclusions precipitades i errònies.

D'una banda, no disposem de dades de la situació familiar de les persones afectades (és a dir, que sigui la dona qui demana l'ajut d'inclusió no eximeix l'home de la situació de vulnerabilitat en el cas d'una parella heterosexual amb o sense fills). No disposem tampoc de dades d'anys anteriors que demostrin un procés de feminització de la pobresa en l'atenció a Serveis Socials.

Tot i així, és important tenir en compte aquests resultats ja que contribueixen a reafirmar, a l'escala de la ciutat, les dades macro aportades anteriorment. **Identifiquem clarament un major nombre de dones que acudeixen a Serveis Socials i també beneficiàries d'Ajuts d'Inclusió.**

La diferència numèrica entre els dos gràfics planteja també una qüestió important: **és molt més gran el nombre de persones que es percep en una situació de vulnerabilitat que el que finalment pot accedir als ajuts; així mateix, la franja de desigualtat de gènere és més elevada al primer gràfic que al segon.**

Conclusions sobre Feminització de la Pobresa

És difícil amidar la desigualtat de gènere tant per l'absència de dades com pel biaix androcèntric de les que se'ns presenten com a oficials.

Existeix una clara dependència econòmica de la dona a la llar o nucli familiar, que pot tenir com a conseqüència la pervivència de situacions de violència i abús i fa les dones menys autònomes i més vulnerables.

La precarietat als serveis bàsics afecta en major mesura qui viu més lligat a les activitats de cura i a la llar que són, avui dia, majoritàriament les dones.

Els col·lectius més vulnerables són les famílies monomarentals, les dones jubilades i les que es dediquen a tasques domèstiques, les treballadores del sector del servei domèstic i les dones migrants.

Durant el 2015, el nombre de dones que van acostar-se als Centres de Serveis Socials de Barcelona va ser netament major al d'homes en totes les franges d'edat.

3. Polítiques i transversalització de l'enfoc de gènere

Aquest capítol té com a objectiu explicar breument aquelles polítiques públiques o acords que, a nivell internacional i nacional, estan orientades a eliminar les desigualtats de gènere existents a nivell econòmic, cultural, polític i social.

En primer lloc caldria citar el que es considera com la “carta de drets humans de les dones”, la **Convenció sobre l'eliminació de totes les formes de discriminació sobre la dona** (en anglès CEDAW). Aquesta està en vigor des del 3 de setembre de 1981, i Espanya n'és un dels països signants. La Convenció pretén incidir i eradicar totes aquelles discriminacions que contribueixen a augmentar la desigualtat de gènere en tots els aspectes de la vida d'una dona.

De la mateixa manera que la carta de Drets Humans i altres tractats internacionals, la CEDAW aporta una referència i un punt de suport en el procés de denunciar situacions de desigualtat de gènere i proposar noves polítiques orientades cap a la igualtat.

A la mateixa escala, l'Organització de Nacions Unides ha convocat quatre Conferències Internacionals de la Dona, essent la de 1995 a Beijing la que marca un punt d'inflexió important en la lluita contra la desigualtat. En resulta una Declaració i una Plataforma d'Acció on es parla de com **integrar la perspectiva de gènere a la legislació, polítiques públiques, projectes i programes** (Objectiu Estratègic H.2).

Es parla, aleshores, de la necessitat d'estudiar i generar dades sobre la situació de la dona a cadascun dels estats, i es llença el concepte de *mainstreaming* o transversalització de gènere que, amb les seves limitacions, serà el quí on en el qual ens basarem per a la generació de polítiques públiques d'igualtat.

Segons Alfama, E. I Alonso, A. (2015), la transversalització de gènere sorgeix del reconeixement que les polítiques públiques contenen una visió androcèntrica i contribueixen a perpetuar la desigualtat de gènere. Per tant, és imprescindible focalitzar-se de manera transversal en com es dissenyen, implementen i avaluen el conjunt de polítiques públiques per a incorporar la igualtat de manera sistemàtica.

Per tant, el *mainstreaming* de gènere va més enllà de compensar els efectes de la desigualtat amb polítiques específiques orientades a les dones o de revisar des de la perspectiva de gènere el conjunt de les actuacions polítiques: es tracta de garantir que les necessitats dels dos sexes són prèviament tingudes en compte.

La taula adjunta resumeix els instruments de desenvolupament de la transversalització de gènere:

Tipus d'instrument	Objectius	Exemples
D'introducció del mandat i planificació	Introduir i concretar el mandat o compromís amb la transversalització	Lleis, programes, etc.
D'organització i estructuració institucional	Adaptar l'estructura organitzativa per a poder implementar la transversalització	Unitats de gènere, comissions de coordinació, comissions de pressupostos
De coneixement	Generar coneixement sense biaixos de la realitat i difondre'l	Observatoris, estadístiques de gènere, formació, manuals
De procés polític	Incorporació de la perspectiva de gènere als processos habituals d'elaboració de polítiques	Informes d'impacte de gènere de pressupostos i normatives; clàusules d'igualtat a contractacions, convenis i subvencions; pressupostos sensibles al gènere; plans d'igualtat interns
De participació	Participació d'entitats socials, moviments feministes i dones especialistes en gènere.	Consells o processos participatius, organismes consultius
De seguiment, rendició de comptes i avaluació	Valorar el desenvolupament dels diferents agents i àmbits sectorials, rendició de comptes a la ciutadania	Avaluacions, sistemes d'informació i monitoratge

Font: Elaboració pròpia a partir d'Alfama E. i Alonso, A. (2015)

Tot i que la transversalització de gènere ha estat força més aplicada a Espanya que a la mitjana de la Unió Europea (veure imatge), encara hi trobem certes limitacions, com ara estudis d'impacte de gènere insuficients, participació insuficient o dificultats segons l'escala territorial.

En concret, l'escala territorial resulta un factor important i, com comentàvem anteriorment, és un dels motius d'haver centralitzat l'estudi a la ciutat de Barcelona. **Per a garantir polítiques transversals que tinguin en compte les necessitats de la ciutadania (amb col·lectius tradicionalment exclosos) és important basar-se en la localització i la participació.**

Reduint per tant l'escala d'anàlisi, a nivell català val la pena fer una menció a la igualtat en polítiques públiques de l'Estatut d'Autonomia de 2006, que diu que els **poders públics han de garantir la transversalitat en la incorporació de la perspectiva de gènere.**

De la mateixa manera, la Llei d'Igualtat Efectiva entre Homes i Dones 17/2015 parteix d'un preàmbul interessant: *"El dret fonamental de la igualtat de dones i homes constitueix un valor cabdal per a la democràcia i és una necessitat essencial en una societat democràtica moderna que vol eradicar el sistema patriarcal androcèntric i sexista. A fi que es compleixi plenament aquest dret, no només ha*

d'ésser reconegut legalment, sinó que, a més, s'ha d'exercir d'una manera efectiva implicant-hi tots els aspectes de la vida: polítics, econòmics, socials i culturals.”

La Llei 17/2015 diu també que *cal actuar estructuralment per a eliminar els factors que col·loquen les dones en una situació de subordinació i desavantatge social i econòmic respecte dels homes i que impedeix que les dones exerceixin plenament llurs drets com a ciutadanes.*

Finalment, cal dir que a la ciutat de Barcelona es va redactar a 1 de juny de 2016 l'Estratègia contra la Feminització de la Pobresa amb un horitzó d'actuació 2016-2024, on de nou trobem mencionat el caràcter estructural de les reformes que cal fer i el caire sistèmic de les propostes:

La finalitat d'aquesta Estratègia contra la feminització de la pobresa i de la precarietat és la reducció de la pobresa femenina —a mitjà i llarg termini— a la ciutat de Barcelona. Per tant, aquest document presenta una actuació municipal que posa l'accent tant en les arrels del procés de feminització de la pobresa i de la precarietat com en els instruments i les mesures per a combatre'n els aspectes més estructurals.

Conclusions sobre Polítiques i transversalització de l'enfoc de gènere

Tant l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, com la Llei d'Igualtat Efectiva entre Homes i Dones 17/2015, com l'Estratègia contra la Feminització de la Pobresa a la ciutat de Barcelona recullen la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere de manera transversal a les polítiques públiques.

El concepte de *mainstreaming* de gènere, llançat a Beijing 1995, es refereix a una metodologia que vol incorporar la perspectiva de gènere de manera sistemàtica i transversal al disseny, implementació i avaluació de polítiques públiques.

4. Serveis bàsics i pobresa energètica

Els apartats anteriors de l'estudi tenien com a finalitat conèixer i aprofundir sobre els conceptes de feminització de la pobresa (i la seva conseqüència a la ciutat de Barcelona) i la relació entre igualtat de gènere i elaboració de polítiques públiques.

Comença aquí la segona part del projecte, que consisteix a introduir el concepte de pobresa energètica, les accions que s'han dut a terme a Catalunya per a lluitar-hi i la seva relació amb la desigualtat de gènere.

En primer lloc, cal dir que no hi ha un consens clar a l'hora de definir la pobresa energètica. La definició més comú és la incapacitat de mantenir la llar a una temperatura adequada o de disposar de serveis energètics essencials per a garantir unes condicions de vida dignes.

Segons l'informe publicat per l'Asociación de Ciencias Ambientales l'abril del 2016 (en endavant, ACA), les conseqüències de la pobresa energètica comprenen tots els aspectes de la vida de la persona que la pateix.

En l'aspecte de la salut, se'n deriven malalties causades pel fred (problemes respiratoris, circulatoris o risc d'hipotèrmia) amb complicacions severes en el cas de nens o gent gran. S'associa també la pobresa energètica a un valor designat com el 30% de la *taxa de mortalitat addicional a l'hivern*, que a nivell estatal suposen 7200 morts anuals. Tot i que no hi ha evidències empíriques contrastades per a Espanya, aquest indicador està avalat per l'Organització Mundial de la Salut.

En l'aspecte econòmic, la pobresa energètica sovint es veu acompanyada de dificultats per a fer front a un habitatge digne o a una alimentació adequada. Així mateix, comporta un risc evident d'exclusió social provocat per la pròpia situació de la vulnerabilitat i per l'estigma que actualment comporta. La manca d'accés als subministraments energètics influeix molt negativament en el desenvolupament escolar de nens i adolescents.

Finalment, les conseqüències psicològiques sobre les persones afectades són devastadores i persisteixen durant anys, derivades de la incapacitat de mantenir condicions de vida dignes, sentiments d'exclusió i d'impotència que condueixen a depressions i altres malalties.

Atesa la inexistència de consens en la definició de pobresa energètica, les xifres són variables en funció de les premisses que es tinguin en compte. Aquest fet ens demostra, un cop més, la intencionalitat de les dades que sovint se'ns presenten com a objectives. L'ACA ens proporciona tot un seguit de dades de l'any 2014 analitzades des de perspectives diferents.

Un 10% de les llars espanyoles es troben en dificultats si agafem com a barem l'indicador de pobresa energètica del Regne Unit (indicador LIHC d'ara en endavant); és a dir, que els seus ingressos un cop descomptats habitatge i energia es troben por sota del límit de pobresa monetària i que la seva

despesa en energia es troba per sobre de la mitjana equivalent a l'Estat.

En canvi, si parlem des d'una perspectiva de "mínims acceptables", el **21% de les llars (12,1 milions d'habitants), un cop pagats habitatge i energia, es troben per sota de la Renda Mínima d'Inserció – Minimum Income Standard- més alta d'Espanya (País Basc) – indicador MIS2 d'ara en endavant.**

Altres dades per a complementar la variabilitat serien:

- Un 11% de les llars espanyoles (que representen 5.1 milions d'habitants) es declara incapaç de mantenir casa seva a una temperatura adequada durant els mesos d'hivern.
- El 8% de llars espanyoles (4.2 milions de persones), declara retards al pagament de les factures de la casa, incloent-hi les d'energia.
- El 15% de les llars espanyoles (6.2 milions de persones) destinen més del 10% dels seus ingressos anuals a la compra d'energia.

Actualment, però, el treball de moltes organitzacions socials se centra en anar a les causes que provoquen aquesta situació i en poder proposar les accions necessàries per a contrarestar-la. Economics for Energy (2014) defineix tres causes principals:

- **Nivell baix d'ingressos;** les persones no poden fer front als costos que implica viure en condicions adequades i la pobresa energètica va acompanyada de dificultats per a accedir a tots els béns bàsics vitals.
- **Eficiència energètica;** l'estat de deteriorament i manca d'aïllament de molts habitatges ocasionen que el cost necessari per a mantenir la llar a una temperatura adequada no sigui assumible o que no hi hagi les instal·lacions adequades. És important no confondre aquest aspecte amb incidir sobre "fer un bon ús de l'energia". L'estigmatització de la pobresa que pateix la societat actual porta l'opinió pública a judicis del tipus "han d'estalviar", "consumeixen massa", etc., tot passant per alt una perspectiva de drets que defensa proporcionar a tothom les mateixes oportunitats i capacitats. No es condemna les persones benestants pel sobreconsum, però se'ns fa creure que la solució de la pobresa energètica és reduir el consum de famílies amb potències mínimes instal·lades que fan equilibris per dur a terme les necessitats de la vida diària.
- **Impacte de l'energia al pressupost familiar;** el preàmbul de la Llei de Pobresa Energètica 24/2015 ens indica que a Catalunya el preu de la llum s'ha incrementat en un 60% i el de l'aigua un 66%. Aquest fet, juntament amb els impactes de la crisi en les famílies amb dificultats, afecta directament la incapacitat de fer front a les factures de subministraments.

D'altra banda, el Vulnerble Consumers' Group de la Comissió Europea estableix els següents factors:

Factor de mercat

- Preu de l'Energia
- Nivells de competència del mercat
- Pràctiques de venda
- Factures fàcils d'entendre
- Mètodes de pagament disponibles
- Qualitat dels serveis d'atenció al client

Circumstàncies individuals

- Nivell d'ingressos
- Estat de salut
- Habitants i accés a internet
- Educació
- Edat
- Famílies monoparentals o nombroses
- Aturats i pensionistes
- Manca d'una xarxa de suport

Entorn

- Estat de l'economia
- Clima
- Governança
- Mecanismes d'inclusió social

Condicions de l'habitatge

- Qualitat de l'habitatge
- Eficiència i tipus de sistema de calefacció
- Ocupació de l'habitatge
- Ubicació de l'habitatge
- Règim de tinença

Font: Diputació de Barcelona (2016). *La pobresa energètica a la demarcació de Barcelona. Propostes d'actuació des de l'àmbit local*. Sèrie Benestar i Ciutadania.

Analitzar les causes és imprescindible per a proposar solucions que no derivin en actuacions puntuals sinó que revertixin en canvis estructurals. Analitzant les proposades anteriorment veiem que, per una banda, és necessària una rehabilitació (o incentius a la rehabilitació) del parc d'habitatges de Barcelona; això implica acabar amb especulacions immobiliàries i garantir eficiència energètica per als habitatges i per a les persones que hi viuen.

Cal encarar també la impunitat i els abusos de l'oligopoli energètic que han redundat en un gran increment dels preus del gas, la llum i l'aigua en un context d'empobriment de la població. Abusos comesos en connivència amb els poders públics que desvesteixen els subministraments bàsics del seu caràcter de dret i actuen clarament en favor de l'oligopoli.

En paraules de Xavier Sobrepere, *"Té sentit que un bé de primera necessitat, com és l'energia, tingui l'IVA (que és l'impost menys progressiu de tots) més elevat possible? Té sentit que les tres principals empreses energètiques –responsables de proporcionar un bé de primera necessitat als ciutadans– obtinguin aquests resultats operatius?"*. Els resultats operatius als que fa referència són, per exemple, 11.861 milions d'euros l'any 2012.

Si responem que no té sentit veurem que, si l'Estat deixés de cobrar l'IVA a les factures de les persones afectades i les empreses renunciessin a aproximadament un 1,3% del seu resultat operatiu, la pobresa energètica seria més sostenible a curt termini i podríem pensar a proposar un mercat elèctric públic, eficient i més localitzat, amb l'objectiu real de "proporcionar un bé de primera necessitat als ciutadans" o, més aviat, un dret bàsic.

De fet, tal i com recull l'informe publicat per la Diputació de Barcelona¹, en mercats poc competitius pot augmentar la vulnerabilitat del consumidor. A Espanya la distribució elèctrica és dominada per cinc empreses que condicionen els preus finals; en ser les úniques que ofereixen les tarifes regulades pel govern els consumidors tenen poc marge per sortir-se de l'oligopoli. Apart, la lectura de les factures és sovint complexa i difícil i les pràctiques de venda porta a porta augmenten més la vulnerabilitat de persones que passen molt de temps a casa com aturades o majors de 65 anys.

Per últim, en referència a les circumstàncies individuals, cal saber quins són els factors que condueixen les persones a una situació de pobresa energètica, els factors de risc: un mercat de treball desigual, liberalitzat i amb condicions poc segures per als treballadors; sous mínims irrisoris i ajudes i pensions insuficients; un atur per sobre del 20%, etc.

Podem dir també que la desigualtat de gènere és un factor de vulnerabilitat a tenir en compte? És a dir, són les dones més vulnerables a patir pobresa energètica?

1. Diputació de Barcelona (2016). *La pobresa energètica a la demarcació de Barcelona. Propostes d'actuació des de l'àmbit local*. Sèrie Benestar i Ciutadania.

Intentem analitzar, a través de les dades que tenim disponibles i de l'entrevista col·lectiva realitzada, si podem confirmar aquesta causalitat.

Conclusions Serveis Bàsics i Pobresa Energètica

La pobresa energètica té greus conseqüències en tots els àmbits de la vida de la persona que la pateix: àmbit de la salut, econòmic, social i psicològic.

En no haver-hi un consens sobre el que es considera pobresa energètica, hi ha una dispersió important de xifres en quantificar-la; tot i així, podem assegurar que com a mínim un 10% de la població de l'Estat es troba en una situació greu i no té accés als subministraments bàsics necessaris per a garantir condicions de vida dignes.

Si ens centrem en les causes, hi distingim un nivell baix d'ingressos de les persones afectades, l'escassa eficiència energètica dels habitatges (pel deteriorament i la manca d'aïllament) i l'impacte de l'energia al pressupost familiar (l'oligopoli energètic ha provocat un augment de més del 60% al preu de les factures d'aigua i energia, tot provocant la incapacitat de les famílies de fer front al seu pagament).

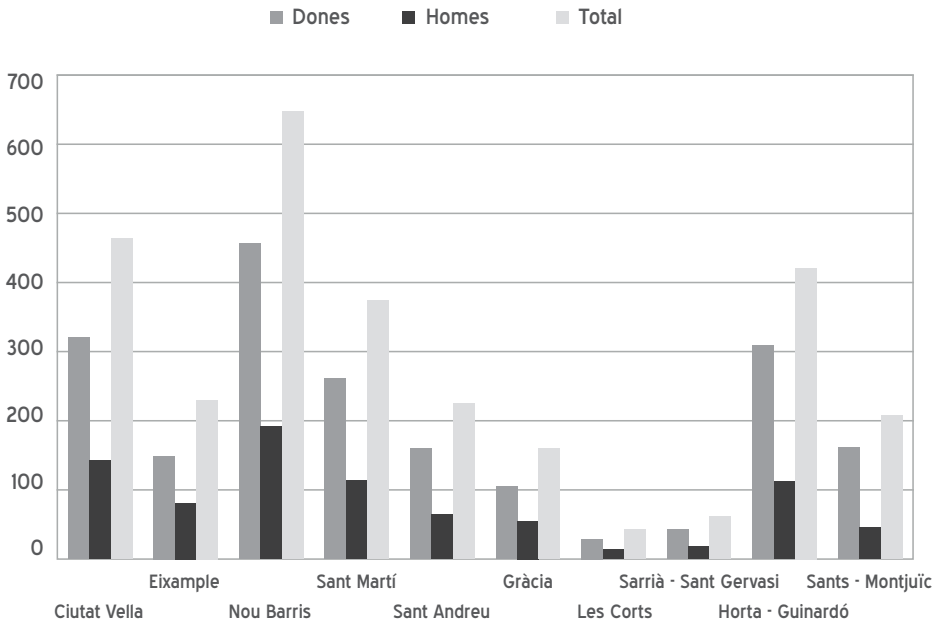
5. Feminització de la pobresa energètica?

Durant la primera part de l'estudi hem intentat caracteritzar el fenomen de feminització de la pobresa. Com a conclusions podem treure'n que el risc de pobresa és més elevat en dones, que les condicions del mercat laboral són més precàries, que la distribució de tasques a la llar és encara desigual i que existeixen col·lectius molt vulnerables: famílies monomarentals, dones majors de 65 anys, dones immigrants, i treballadores de la llar i del sector de serveis domèstics.

El Síndic de Greuges, al seu informe de 2013, també ressaltava la dificultat de caracteritzar el col·lectiu de persones vulnerables a la pobresa energètica; les dades existents són insuficients com ho ha sigut la voluntat política per revertir estructuralment la problemàtica.

Considerem les dades proporcionades per Serveis Socials sobre les ajudes atorgades per pobresa energètica durant l'any 2015.

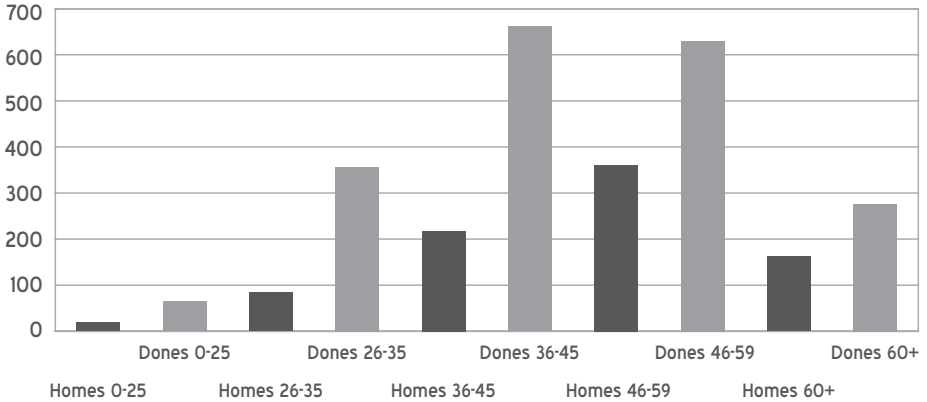
Ajudes per a pobresa energètica (Per districte i sexe). Barcelona 2015.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'IMSS

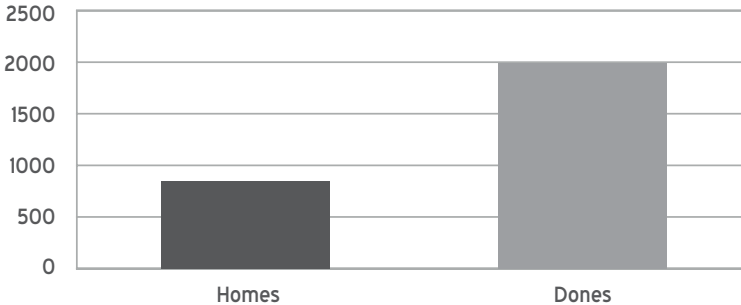

Ajudes per a pobresa energètica (Per sexes i franja d'edat). Barcelona 2015.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'IMSS

Ajudes per a pobresa energètica (Per sexes). Barcelona 2015.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'IMSS

Clarament podem concloure que tant per districte com per franja d'edat el nombre de dones beneficiàries d'ajudes és molt superior.

De nou, en no tenir dades sobre la situació familiar d'aquestes dones, no podem assegurar que malgrat siguin elles les titulars de l'ajuda no hi hagi homes que pateixen la mateixa situació. De tota manera són un punt de partida que confirma les dades presentades anteriorment i la hipòtesi que treballem i, si més no, demostren que la responsabilitat (temps, estigmatització, gestió) recau majoritàriament en les dones.

Un altre factor que contribueix al reafirmar la desigualtat de gènere com a factor de vulnerabilitat és que l'Ajuntament de Barcelona recull a l'Estratègia contra la Feminització de la Pobresa un apartat exclusiu per a la pobresa energètica, dins l'eix Ciutat. En mostrem un extracte a continuació:

3. Combatre la pobresa energètica i millorar l'habilitat i les condicions dels habitatges de dones en situació de pobresa o vulnerabilitat.	47. Inclusió de la perspectiva de gènere en les convocatòries d'ajuts a la rehabilitació d'habitatges i edificis	Consorci de l'Habitatge de Barcelona / Habitatge
	48. Increment dels ajuts a la rehabilitació assumint-ne el 100% i revisió del criteri d'accés per nivell de renda, establint una renda superior en el cas de les llars monoparentals	Consorci de l'Habitatge de Barcelona / Habitatge
	49. Millora de les vies d'accés a la informació relativa als ajuts per combatre la pobresa energètica i simplificació dels processos per a la seva obtenció	Consorci de l'Habitatge de Barcelona / Habitatge
	50. Reforça dels programes de rehabilitació d'edificis afectats per patologies com ara l'aïllament tèrmic insuficient.	Consorci de l'Habitatge de Barcelona / Habitatge
	51. Pressió a les energètiques perquè ofereixin una regulació tarifària en funció de variables que incloquin el nivell d'ingressos i les necessitats particulars segons l'edat, l'estat de salut, i la composició de la llar.	IMSS
	52. Garantia de subministraments bàsics d'energia -gas i electricitat-, amb gratuïtat per a dones sense recursos	IMSS

Font: Document "Estratègia contra la Feminització de la Pobresa a la ciutat de Barcelona"

L'Associació de Ciències Ambientals ens proporciona també, al seu estudi de 2016, dades desagregades de pobresa energètica a l'Estat que demostren clarament que el risc és més elevat en famílies monoparentals, de les quals més d'un 80% estan formades per dones.

2 Cal tenir en compte que les dades són sense cost de vivenda; per tant als casos de les hipoteques s'ha pres el valor de lloguers imputats.

6. Entrevista amb afectades

Una de les limitacions principals que podem trobar a les dades i als estudis purament estadístics és que amaguen o invisibilitzen rere percentatges i xifres situacions reals i persones que sofreixen en carn pròpia vulneracions dels seus drets i no entren en cap grup o franja predeterminada. A més, una "nova política" que té com a centre les persones i el desenvolupament ple de les seves capacitats i oportunitats requereix escoltar-les i empatisar amb les diverses situacions per a identificar problemes i trobar-hi solucions adequades.

És per això que, per a traslladar de primera mà el que sens dubte confirmen les dades exposades, es va dur a terme una entrevista conjunta amb quatre dones militants de l'Aliança contra la Pobresa Energètica. Exposem en aquest apartat un resum de les entrevistes i un petit anàlisi de les qüestions més rellevants que en van sortir.

Cal afegir també que, com a activistes de l'Aliança contra la Pobresa Energètica i amb la seva dilatada experiència en assessoraments organitzats per l'APE³, les dones que van participar a la conversa col·lectiva representen alhora el global de casos atesos per l'Aliança.

De l'entrevista ressaltem les idees exposades –i desenvolupades– a continuació.

6.1 Pobresa energètica, habitatge i alimentació

Hi ha una constatació evident que la majoria dels casos de pobresa energètica van lligats a una situació de vulnerabilitat habitacional. Siqui perquè van acompanyats d'un procés de desnonament o pèrdua de l'habitatge, sigui perquè les condicions del mateix són precàries o perquè hi ha una situació d'ocupació forçada, les afectades fan front a la impossibilitat de disposar d'una llar on desenvolupar una vida en condicions dignes. En aquesta línia, la Llei 24/2015 recull de manera transversal ambdues vulneracions de drets humans.

De la mateixa manera, durant l'entrevista es repeteix una idea clau per a comprendre el problema: les famílies es veuen obligades a escollir entre pagar les factures de serveis o alimentar-se, incomplint-se un aspecte més del dret a un nivell de vida adequat i, sobretot, a una millora contínua de les condicions d'existència.

La primera opció és escollida davant el temor evident als talls de servei, a una lluita que es percep impossible davant una gran companyia, o pel cansament que suposa l'assetjament al qual se sotmet

3 L'Aliança contra la Pobresa Energètica convoca les persones afectades a Assessoraments quinzenals que ténen lloc a la Federació d'Associacions de Veïns de la Ciutat de Barcelona, on es comparteixen les situacions particulars i es tracta de guiar en el procés d'apoderament i apropiació del dret efectiu als serveis energètics.

les afectades en forma de recordatoris de deutes impagats. En aquest cas, la salut de la família es ressent a causa d'una alimentació, en molts casos, insuficient i inadequada.

La segona opció es veu protegida, teòricament, per la il·legalitat dels talls de servei en cas de famílies vulnerables. Encara que no es pugui fer front a les factures, no poden quedar-se sense aigua, llum o gas. **Però qui fa front al deute que es va acumulant?**

Un deute que s'incrementa mensualment es correspon amb assegurar una millora contínua de les condicions d'existència de les persones tal i com es recull a l'article 11 del PIDESC? És per això que **solucions puntuals com una treva hivernal no incideixen en els factors estructurals del problema** –les causes de la vulnerabilitat– sinó que posposen i agreugen les situacions.

6.2 Estigmatització de la pobresa

Les dones entrevistades coincideixen, així mateix, en destacar l'esforç que suposa "demostrar" a l'Administració que es viu en una situació de vulnerabilitat. D'una banda, la burocràcia segmentada i contínua i la dependència de Serveis Socials per a satisfer les necessitats primàries; de l'altra, situacions de violència institucional en què l'atenció no és l'adequada o no existeix, simplement, una "categorització" d'una situació particular. Un exemple clar seria la impossibilitat d'accés a una *Informe de vulnerabilitat* per part d'aquelles persones que es veuen forçades a una situació de tinença irregular d'habitatge –ocupació. En no existir l'opció, un percentatge creixent de les famílies en situació de vulnerabilitat queda exclòs del servei d'assistència.

De fet, tal com expressa Albert Sales a *El delito de ser pobre*, la gestió neoliberal del mercat de treball condueix a una culpabilització i individualització de la situació de pobresa. És a dir, no es percep com un problema estructural sinó com una suposada voluntat de dependència d'ajudes públiques o una absència de ganes de treballar o de caràcter emprenedor. Això comporta **una estigmatització de cara a l'opinió pública que dificulta el procés de lluita contra la vulneració dels drets bàsics de les persones afectades**. Així mateix, el fet de no considerar-ho un problema estructural obliga les persones a recórrer a familiars i amics per a garantir els mínims i se'n deriva, com recullen les entrevistades, un fort sentiment de culpabilitat.

En contraposició a l'estereotip que es deriva de la concepció actual de pobresa, **les dones entrevistades relaten la pèrdua de llocs de treball durant la crisi, la impossibilitat d'accedir al mercat laboral, la inseguretat del mateix o uns sous que no es corresponen amb les necessitats primàries de les famílies com a factors determinants de la seva situació de vulnerabilitat**.

6.3 Conseqüències psicològiques i en la salut física

Reprement la idea anterior, un factor comú en les situacions de pobresa energètica són les devastadores conseqüències psicològiques que pateixen les afectades. Durant l'entrevista es repeteixen idees com cansament, falta de forces, sensació d'impotència, por, depressió, culpabilitat, derrota o suïcidi. De la situació que viuen se'n deriven no només problemes econòmics obvis sinó ruptures familiars i sentiments de soledat i exclusió.

No cal, de fet, aportar dades (ni se'n troben) per a deduir que no poder fer front a necessitats bàsiques, acumular deutes impagables i ser incapaç de garantir les millors condicions per als fills són factors que desencadenen greus problemes psicològics. D'altra banda, una situació comú a totes les afectades per pobresa energètica i amb deutes creixents amb les companyies és l'assetjament que pateixen per part de les empreses distribuïdores a través d'empreses de recobrament, que fan trucades de manera insistent durant tot el dia per reclamar un deute impagable.

Veient l'amplitud de les conseqüències d'aquesta situació, la qüestió torna a ser aleshores de quina manera es pretén confrontar el problema: assumint-ho com a situacions puntuals que "existeixen" o abordant-ho com una mancança estructural i proposant mesures transversals.

6.4 Afectades i conseqüències en menors

És de percepció comú entre les entrevistades una majoria constatable de dones als assessoraments: dins aquesta majoria destaquen el col·lectiu de dones migrades i les famílies monomarentals.

Per a analitzar les causes d'aquesta presència majoritària femenina es discuteixen factors com:

- Una distribució de rols a la llar en què l'home és encara qui busca feina i aporta sou i la dona qui es responsabilitza de les tasques domèstiques i cures (molt lligat a l'ús de subministraments). Aquest fet reafirma la visió patriarcal dels rols de gènere i trasllada a les dones la responsabilitat de la situació de pobresa energètica. Per tant són elles qui majoritàriament fan gestions, lluiten, busquen solucions i en pateixen les conseqüències més directes.
- Una forta presència de llars monomarentals afectades per l'absència de polítiques igualitàries de conciliació laboral, la bretxa salarial, pitjors condicions d'accés al mercat de treball i ajudes insuficients.
- Un caràcter atribuïble al gènere segons el qual l'home té menys tendència a acudir a Serveis Socials per por de l'estigmatització conseqüent mentre la dona "és capaç" de fer les gestions necessàries i exposar-se per a garantir les necessitats de la llar. De nou, aquí es reflecteix una visió patriarcal que dóna menys importància a l'estigmatització de la dona perquè suposadament

la tolera, negant les conseqüències psicològiques i de soledat i exclusió que hem analitzat anteriorment. La perillositat d'aquest argument radica en què el que es considera una qualitat femenina (ser capaç, aguantar, fer front a més dificultats) és en realitat el reflex d'una desigualtat de gènere on no s'equiparen ni les responsabilitats ni les conseqüències.

- **Retribucions mensuals** que no es corresponen en absolut amb les necessitats econòmiques de les llars. Tant les pensions de jubilació, com l'ajuda familiar per a aturats, com les pensions de viudetat, com les ajudes per dependència (recordem que les dones són majoria en la percepció de les mateixes), com el salari mínim (sous polaritzats per la bretxa salarial), **no són suficients per a garantir condicions de vida dignes a les famílies.**

Un últim factor, molt present en la conversa i de vital importància és **com afecta els menors la situació de pobresa energètica**. Aquesta afectació comprèn dimensions de salut (malalties a l'hivern, alimentació inadequada), educatives (conseqüència de les anteriors i per manca de subministraments a la llar per a desenvolupar tasques escolars o estudiar) i psicològiques i socials (sentiments de diferència i exclusió, situacions crítiques a la llar que afecten el desenvolupament emocional dels menors).

De nou, basant-nos en dades que indiquen que el temps destinat a la llar és el doble per a les dones que per als homes (recordem: 28:21 hores setmanals per a les dones, 14:35 per als homes) i en la percepció de les entrevistades, aquests efectes sobre els menors els assumeix la dona de manera més directa, agreujant la seva situació i requerint un esforç extraordinari per a protegir els fills de la situació que viuen.

L'entrevista va tenir també un costat positiu imprescindible a la part més propositiva de la lluita contra la pobresa energètica: l'**apoderament i la sensació de força i autoestima que comporta per a les dones afectades organitzar-se en plataformes com l'Aliança contra la Pobresa Energètica**. La possibilitat de participar, de tenir veu a l'elaboració de polítiques (Llei 24/2015) i de compartir-ho amb altres és un element bàsic per a contrarestar les conseqüències psicològiques i per a aconseguir una legislació més coherent amb el context real de la població.

Conclusions sobre la Feminització de la Pobresa Energètica

Les dades proporcionades per l'IMSS sobre Ajudes per pobresa energètica desagregades per sexe ens demostren que, essent el nombre de dones molt més elevat que el d'homes, elles són qui o bé pateix directament la situació de manca de subministraments o bé n'assumeix la responsabilitat i les gestions.

En aquest sentit, l'Estratègia contra la Feminització de la Pobresa de l'Ajuntament de Barcelona recull un apartat de mesures destinades a combatre la pobresa energètica des d'una òptica de gènere.

Les entrevistes amb les afectades, activistes de l'Aliança contra la Pobresa Energètica, permeten destacar alguns factors que corroboren les dades presentades anteriorment: la pobresa energètica va lligada a una situació de manca d'ingressos per a assolir condicions de vida dignes, les afectades pateixen una estigmatització i una càrrega burocràtica important, les conseqüències psicològiques són molt greus, entre les afectades són majoritàries les famílies monomarentals i dones migrades, i les conseqüències en els menors de la llar són molt importants.

Plataformes i associacions com l'Aliança contra la Pobresa Energètica permeten a les dones apoderar-se, participar des de la seva experiència amb altres i en l'elaboració de polítiques que les afecten; lluiten alhora contra els responsables de la seva situació i contra les conseqüències psicològiques i socials que pateixen.

7. La pobresa energètica des d'una perspectiva de drets: la ILP i la Llei 24/2015

Un cop establerta la relació entre desigualtat de gènere i pobresa energètica, caldria considerar quines són les polítiques públiques que fan front actualment a la problemàtica.

En primer lloc cal dir que cal avançar cap a un canvi de paradigma que deixi de considerar l'energia com un bé de mercat i la posicioni en tant que dret. En aquest sentit la Carta Europea de Salvaguarda dels Drets Humans a la Ciutat ja que l'accés a l'energia podria ser considerat en el seu aspecte en subministrament com un dret de proximitat. Aquest caràcter de proximitat en la gestió de les situacions provocades per la pobresa energètica ens ha motivat també per realitzar l'estudi a l'escala de la ciutat.

L'abril de 2013 es va fer la primera moció sobre pobresa energètica al Parlament de Catalunya; el mateix any el Síndic de Greuges va publicar un informe sobre la temàtica. La proposta del Govern va ser la modificació del Codi de Consum que planteja com a eix principal la coneguda "treva hivernal" o impossibilitat de tallar els subministraments energètics durant l'hivern. Aquesta mesura no afronta les causes de les situacions de pobresa energètica, ja que no respon al deute que es genera i del qual es deriva la situació de tall.

El problema principal sequeix sent la necessitat d'un canvi de paradigma a l'elaboració de polítiques. D'una banda, se sequeix estigmatitzant i individualitzant la pobresa: prohibir els talls soluciona instantàniament la urgència i la vessant mediàtica però no qüestiona el model de distribució de l'energia ni l'empitjorament de la situació de les llars a causa del deute.

De l'altra, l'energia es continua visualitzant des dels poders públics com un bé de consum que s'ha de pagar i que, per tant, genera deutes per impagament. És a dir, no consideren un dret l'accés als subministraments bàsics. En canvi, Catalunya ha subscrit el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals que, a l'article 11, diu que els estats que en formen part reconeixen el dret de tota persona a un nivell de vida adequat per a ella mateixa i la seva família, alimentació, vestit i habitatge adequat, i una millora contínua de les seves condicions d'existència. Clarament, no considerar l'accés a l'energia com un dret és violar les disposicions d'aquest pacte.

Cal dir també que el mercat de l'energia a Espanya és un oligopoli controlat per empreses com Endesa, Iberdrola o Gas Natural, que són líders de mercat i segons el diari Público han guanyat, des de 2008, més de 56.600 milions d'euros.

En aquest context neix el 2014 l'Aliança contra la Pobresa Energètica, amb la finalitat de lluitar contra aquest tipus de pobresa des d'una perspectiva del dret als subministraments bàsics i de denúncia cap al model energètic actual. L'APE té la voluntat també d'assessorar i apoderar de manera col·lectiva les afectades per aquesta problemàtica en un marc de desinformació i aparent indefensió davant les pràctiques de talls i assetjament dutes a terme per les companyies.

Partint de les evidents limitacions de les modificacions del Codi de Consum per a fer front al problema, l'APE comença el desembre de 2014, en conjunt amb la Plataforma d'Afectades per la Hipoteca i l'Observatori DESC, una campanya de recollida de signatures per a la presentació d'una Iniciativa Legislativa Popular per a resoldre les problemàtiques d'habitatge relacionades amb la tinença, el desallotjament i la pobresa energètica.

En aquest punt hi ha una nova modificació del Codi de Consum i des de la Generalitat s'informa d'un acord amb les empreses subministradores que no executaran cap tall si les famílies aporten l'informe de vulnerabilitat.

De nou, la responsabilitat de la pobresa cau sobre l'afectada, que és qui ha de "demostrar-la" davant la companyia, i l'estratègia no és funcional ni evita completament els talls.

Tant l'Àrea Metropolitana de Barcelona com la Generalitat i l'Ajuntament aproven durant el 2015 Fons de Solidaritat o destinen despeses a finançar factures impagades; si bé és cert que l'Administració ha de garantir el dret al subministrament, no seria lògic que fos l'empresa qui assumís els "consumidors vulnerables"?

En cas contrari, no fem sinó transferir fons públics a empreses que declaren beneficis multimilionaris per tal de garantir el cobrament de les factures. De nou, considerem l'energia un bé de consum i no un dret.

El juliol de 2015 s'aprova la ILP per unanimitat al Parlament de Catalunya i esdevé la **Llei de Pobresa Energètica 24/2015: una llei pionera a l'Estat i a Europa que prohibeix els talls de subministrament als consumidors vulnerables, obliga la companyia a informar-se de l'estat dels seus clients (és la companyia qui ha de demanar l'informe de vulnerabilitat a Serveis Socials) i parla de responsabilitat compartida del deute de les afectades per pobresa energètica entre Administració i companyia.**

En sintonia amb el paraigües legal innovador que suposa la 24/2015 a nivell de Catalunya, l'Ajuntament de Barcelona ha posat també en marxa el *Programa BCN per a combatre la pobresa energètica 2016-2018* en el qual es preveu l'obertura de serveis d'informació, assessorament i intervenció a la llar i el desenvolupament d'un programa d'inserció laboral.

La població destinatària del programa està formada pels col·lectius següents:

- Persones que pateixen dificultats econòmiques i laborals derivades de situacions puntuals o estructurals.
- Persones que viuen en un habitatge en males condicions.
- Persones en situació de dependència o que pateixen algun tipus de dificultat sociosanitària.
- Persones vinculades al Programa Làbora.

Tot i així, i en contraposició a l'Estratègia contra la Feminització de la Pobresa de la ciutat de Barcelona (coetànies), no hi ha cap menció a la desigualtat de gènere com a factor de risc ni cap mesura correctiva del tipus paritat en la contractació. Per tant, podríem dir que actualment les polítiques de gènere proposades per l'Estratègia no son transversals ni es troben integrades a les polítiques sectorials per a combatre la pobresa energètica.

Tampoc a l'estudi realitzat per la Diputació de Barcelona *La pobresa energètica a la demarcació de Barcelona* trobem menció al gènere com a factor de vulnerabilitat. Tanmateix voldríem destacar la percepció dels municipis de la demarcació de destinar cada any un import més elevat del pressupost al pagament de factures endarrerides. Això està implantat com a mesura correctiva però es converteix en un transvasament de fons públics cap a l'oligopoli elèctric. Cal repensar de manera participativa, localitzada i amb perspectiva de drets i gestió pública el mercat elèctric.

8. Propostes i conclusions

Davant la dificultat d'arribar a un consens respecte la definició de pobresa energètica i la dispersió de les dades que la intenten quantificar, aquest estudi s'ha proposat encarar-la des de la vulnerabilitat: és a dir, les condicions que fan que una llar sigui "propensa" a patir pobresa energètica.

Òbviament el concepte de vulnerabilitat és dinàmic i al llarg de la vida de les persones pot patir canvis determinants. Hem volgut, però, analitzar la realitat actual per poder discernir si el gènere és en aquests moments un factor que cal considerar.

La conclusió més evident és que, efectivament, **la desigualtat de gènere és un factor de risc que augmenta la vulnerabilitat i les possibilitats de patir pobresa energètica**. La situació de pobresa energètica té, alhora, conseqüències econòmiques, físiques, socials i psicològiques en les afectades que augmenten les desigualtats. És un peix que es mossega la cua.

La recerca de dades ha estat un primer escull per l'estudi. **Els indicadors oficials sovint emmascaren les desigualtats i tenen un fort biaix androcèntric**. Les mitjanes (fins i tot en dades desagregades) consideren les dones com un bloc homogeni i no permeten una perspectiva d'interseccionalitat i, per tant, **la definició de col·lectius particularment vulnerables**. Poder definir aquests col·lectius és essencial a l'hora d'elaboració de polítiques públiques adequades.

Si volem que aquestes polítiques incorporin la igualtat de gènere tenint en compte prèviament les necessitats dels dos gèneres una metodologia a seguir seria la **transversalització de gènere**. Aquesta implica garantir la perspectiva de gènere a lleis i programes, crear una organització institucional adient per monitoritzar-ho, generar dades sense biaix androcèntric, incorporar la perspectiva al procés de creació de polítiques públiques (plans sectorials, informes, pressupostos), garantir la participació i fer les avaluacions i rendicions de comptes pertinents.

Pel que fa a la pobresa energètica s'està fent un esforç que caldria complementar de generar dades i informacions igualitàries i interseccionals. Respecte el procés de creació de polítiques públiques, hem detectat que si bé al *Document d'Estratègia contra la Feminització de la la Pobresa i Precarietat* es té en compte clarament una perspectiva de gènere que va més enllà de mesures correctives, no ho trobem reflectit al *Programa de Barcelona per combatre la Pobresa Energètica* ni a l'anàlisi i propostes recollides al document *La pobresa energètica a la demarcació de Barcelona*. Els tres documents han estat elaborats per Ajuntament de Barcelona (els dos primers) i Diputació de Barcelona (el tercer).

Caldria, també, **obrir l'espai de participació i diàleg a moviments i organitzacions feministes i amb coneixement de la temàtica per assegurar una elaboració de polítiques amb propostes properes a la ciutadania**. Som conscients que és una tendència creixent a l'Ajuntament de Barcelona i creiem necessari fer-la extensiva a la lluita contra la Pobresa Energètica per tal de garantir la transversalitat de la perspectiva de gènere a tots els programes.

Com sabem, la lluita contra la pobresa energètica implica molt més que emprendre mesures correctives, ja que cal un canvi de paradigma que avanci cap al dret a als subministraments bàsics com a un element indispensable per tenir condicions de vida dignes.

En aquest sentit la llei 24/2015 implica una superació important del concepte temporal de treva hivernal i no només il·legalitza els talls de subministrament sinó que també planteja un tema central com el deute; no resoldre el deute de les famílies implica perpetuar la seva situació de vulnerabilitat.

Més enllà, cal comprendre els mecanismes que, tal i com expressa l'Aliança contra la Pobresa Energètica, hi ha darrera dels milions de famílies que no poden mantenir una temperatura adequada a la llar o pagar els subministraments. El mercat elèctric a l'estat espanyol és un oligopoli que es lucra a partir de serveis bàsics. La distribució d'aquests serveis, com a drets que són, hauria d'estar gestionada pel sector públic i, a curt termini, fer responsables a les empreses del cost que suposa donar un servei adient a les llars que no poden fer front a les factures; és inacceptable que avui en dia això suposi un sobre cost per als Ajuntament i s'augmenti el benefici de les distribuïdores amb fons públics.

També acabar amb la desigualtat de gènere suposa un canvi de paradigma més enllà de mesures correctives i quotes de paritat; tot i així, aquestes són necessàries avui en dia per vetllar per garantir condicions de vida dignes i en contínua millora a les dones. A mig termini, cal parlar de coresponsabilitat i no conciliació, d'una economia que sigui també reproductiva i no només productiva i d'un accés igualitari al mercat laboral de manera que qüestions com la bretxa salarial o el caràcter eminentment femení de les cures siguin coses del passat.

9. Bibliografia

- Alfama, Eva. (2015). Género, Poder y Administraciones Públicas: sobre la (im)posibilidad del cambio hacia una mayor igualdad. Una revisión de la literatura. *Revista Española de Ciencia Política*. Vol. 39. P. 263-287.
- Alfama, Eva; Alonso, Alba (2015) Las políticas de género en la Administración Pública. Una introducción. *Revista Vasca de Gestión de Personas y Organizaciones Públicas*. Núm. 8. Pg 24-41.
- Alfama, Eva; Cruells, Marta; de la Fuente, María (2014). Medir la igualdad de género. Debates y propuestas a partir de un sistema de indicadores clave. *Athenea Digital* Vol 14(4): 209-235.
- Asociación de Ciencias Ambientales. *Pobreza, Vulnerabilidad y Desigualdad energética. Nuevos enfoques de análisis*. España 2006-2016.
- Belzunegui, Ángel; Borbonès, Carme; Valls, Francesc. (2012). *La socialización de la pobreza: Cambios de los perfiles de la población pobre en España*. Quaderns per la Inclusió Social. Universitat Rovira i Virgili.
- Belzunegui, Ángel; Brunet, Ignasi; Valls, Francesc. (2009). *Pobresa femenina: pobresa amagada? Una anàlisi del risc de pobresa per raó de gènere en diferents períodes de cicle vital*. Universitat Rovira i Virgili.
- Carrere, Juli; Castellà, Helena; Cutillas, Sergi; Fresnillo, Iolanda; de la Fuente, María. (2016). El que amaguen les dades sobre la pobresa femenina. *El Crític*.
- Diputació de Barcelona (2016). *La pobresa energètica a la demarcació de Barcelona. Propostes d'actuació des de l'àmbit local*. Sèrie Benestar i Ciutadania.
- Economics for Energy (2014). *Pobresa energètica en España. Análisis económico y propuestas de actuación*. Informe 2014.
- Guiteras, Mònica (2016). *Pobresa energètica i models de gestió de l'aigua i de l'energia*.
- Institut de Serveis Socials. Ajuntament de Barcelona (2016). *Programa de Barcelona per combatre la Pobresa Energètica*.
- Observatori Dona Economia i Empresa (2016). *Indicador d'Igualtat de Gènere*.
- Observatori Social Barcelona. Ajuntament de Barcelona (2009). *Condicions de vida i hàbits de la població de Barcelona: una aproximació des de la perspectiva de gènere*.
- Organització de Nacions Unides (1995) Declaració i plataforma d'acció de Beijing.
- Plataforma CEDAW Sombra 2014 (2014). Informe sombra 2008-2013. *Sobre la aplicació en España de la Convención para la Eliminación de toda forma de Discriminación contra las Mujeres*.
- Regidoria de Feminismes i LGTBI. Ajuntament de Barcelona (2016). *Estratègia contra la Femenització de la Pobresa i la Precarietat a Barcelona. 2016-2024*.
- Rovira, Elisenda (2016). La feminització de la pobresa. Reivindicant una mirada de gènere. *Dossier Catalunya Social*. Propostes del Tercer Sector.
- Sales, Albert (2014). *El delito de ser pobre*. Icaria Editorial.
- Sales Gutiérrez, Laura (2009). *Informe de recerca. Dones en crisi*. Fundació Surt.
- Sánchez Miret, Cristina (2010). Dones i Pobresa. *Col·leccions CIP. Artículos Feministes*. Programa Ciutats i Persones.
- Síndic de Greuges de Catalunya (2013). *Informe sobre la pobresa energètica a Catalunya*.
- Sobreperere, Xavier. (2014). Amb l'1,3% dels beneficis de Gas Natural, Endesa i Iberdrola es pot acabar amb la pobresa energètica. *Sentit Crític. El Crític*.

A Enginyeria Sense Fronteres (ESF) creiem que la transformació social tant en el Nord com en el Sud és necessària i és una de les claus per aconseguir un desenvolupament integral. Així, la col·lecció d'estudis Esferes pretén oferir materials i instruments per a la reflexió i l'anàlisi crítica. L'objectiu és facilitar l'aprofundiment en les causes de les desigualtats del patró actual de desenvolupament per contribuir a millorar l'acció política i educativa en el Nord dels moviments socials, universitaris, ONGD i altres actors de la cooperació internacional.

www.esf-cat.org

@ESFCatalunya

/EnginyeriaSenseFronteres

[telegram.me/ESFCatalunya](https://t.me/ESFCatalunya)

Col·labora

ALIANÇA CONTRA
LA POBRESA ENERGÈTICA

Amb el suport de

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament